

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Пріоритетні напрями виховання дошкільнят

Ірина ЛУЦЕНКО,
д-р пед. наук, професор,
завідувач кафедри дитячої творчості,
Інститут розвитку дитини
НПТУ ім. М. П. Драгоманова

Сьогодні перед українською освітою постали два, на перший погляд протилежні, завдання — розбудова вітчизняної освітньої системи з пріоритетом національно-патріотичного виховання (див. статтю А. Богуш у “ДВ”, 2016, № 2) та інтеграція в європейський і світовий освітній простір. Як же забезпечити рівновагу між глобалізаційними процесами об’єднання культур і утвердженням національного? Як виховувати щирого патріота й водночас громадянина світу? Які завдання стоять безпосередньо перед вихователем? Відповіді на ці запитання — в поданій статті.

ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Термін “глобалізація” відомий ще з минулого століття. Нині він тлумачиться як широке коло явищ, комплекс різноманітних економічних, екологічних, політичних, культурних, інформаційних процесів, зокрема й освітніх, які сприяють зближенню народів, об’єднанню країн, створенню глобального суспільства.

Глобалізаційні зміни, які відбуваються в усьому світі, не можуть не торкнутися й освіти в Україні, зокрема її первинної ланки — дошкільля. При цьому одні впливи є прогресивними, іншим, навпаки, слід свідомо запобігати.

До позитивних впливів належать економічний та соціальний прогрес людства, технологічні інновації, поліпшення якості життя, розширення можливостей для задоволення культурних потреб, взаємозбагачення культур, проголошення й активне втілення таких загальнолюдських цінностей як гуманізм, толерантність тощо. І сучасна дошкільня освіта має відповідати цим новим вимогам та можливостям.

Приклад розв’язання проблем дитинства на глобальному рівні — міжнародна співпраця у сфері захисту прав дитини, зокрема в галузі дошкільньої освіти: діяльність Комітету ООН з прав дитини, спеціалізованої установи ООН — ЮНЕСКО, Дитячого Фонду ООН — ЮНІСЕФ, Всесвітньої

організації з дошкільнього виховання — ОМЕР, Міжнародної асоціації захисту прав дитини на гру — IPA).

Сучасною всесвітньою тенденцією, яка не оминула й дошкільню освіту України, є увага до модернізації змісту освіти, використання компетентісного підходу до оцінювання її результатів, орієнтація на розвиток особистості кожної дитини з урахуванням її задатків, здібностей, індивідуальних психічних та фізичних особливостей.

Серед позитивних змін — упровадження особистісно орієнтованого та компетентісного підходів, активний перехід педагогів з традиційних на інноваційні педагогічні технології, дедалі ширше використання інформаційно-комп’ютерних технологій, створення дошкільніх навчальних закладів різних типів і форм власності, зокрема міжнародних.

Водночас існують і **негативні впливи**. Так, тенденція до зближення народів, культур може призвести до втрати їх розмаїття, нівелювання національних особливостей. Це стосується й освіти, до якої глобалізація висуває уніфіковані вимоги, що не враховують самобутнього потенціалу національних освітніх систем.

Яскраво помітний негативний вплив глобалізації на виробництво мультиплікаційних фільмів, ринок дитячих іграшок, послуг з організації дозвілля дітей.

Запобігти негативним процесам в освіті, зумовленим глобалізацією, можна шляхом її *гармонізації* — збалансованого введення в освітній процес загальноосвітніх, загальнолюдських і специфічних національних цінностей та забезпечення їх єдності, поєднання різних, але не взаємозаперечних освітніх тенденцій.

Сьогодні в національній освітній системі можна виділити дві пріоритетні тенденції:

- ♦ посилення уваги до національно-патріотичного виховання, громадянського виховання загалом;
- ♦ актуалізація формування в дошкільнят гуманного, толерантного ставлення до людей та всього живого, що ґрунтується на традиційних архетипах українського менталітету.

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ

Готувати нове покоління українців до життя в “глобальному домі” означає спонукати дітей бути:

- ♦ гуманістами, поважати себе та інших людей — представників різних народів, культур, рас;
- ♦ здатними сприймати проблеми інших людей, культур як свої власні;
- ♦ відкритими, толерантними, готовими співчувати й допомагати іншим;
- ♦ готовими досягати згоди, працювати в різних сферах життєдіяльності людей;
- ♦ патріотами і водночас громадянами світу.

Наголосимо: завдання виховання в дітей гуманності має бути підкреслено глобальним, передбачає формування гуманного ставлення до людей незалежно від їхньої національності, культурної приналежності, раси, країни проживання.

Пам’ятаймо: дуже важливо для майбутнього не тільки окремої країни, а й людства загалом виховати в дитині якості, що роблять людину Людиною. Ось чому особливу увагу варто приділяти **формуванню особистісних рис, орієнтованих на загальнолюдські моральні цінності**, а саме: почуття власної гідності, самоповаги, визнання та поваги до гідності, прав інших людей, усіх живих істот, уважного ставлення до людей, співчутливості, доброзичливості, толерантності, турботливості, чесності, справедливості, відповідальності.

Виховних *методів* та *прийомів* з реалізації цього завдання сьогодні розроблено достатньо: читання художньої літератури, бесіда, переконання, навіювання, створення ситуацій морального вибору, приклад, доручення, організація колективної діяльності, вправлення, привчання,

педагогічне оцінювання. Однак бракує спрямованості на його першочергове практичне розв’язання в освітньому процесі.

УКРАЇНЬСКА МЕНТАЛЬНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Завдання педагога в умовах глобалізації — формувати національну ідентичність кожного вихованця і зберегти життєздатні в сучасному світі та притаманні українському менталітету риси характеру.

Не спиняючись у цій статті на визначенні всіх типових рис українців, виокремимо ті, які треба враховувати педагогам.

Типові риси національного характеру українців

- ♦ Любов до рідної землі, прагнення оберігати, захищати свою Батьківщину.
- ♦ Вірність історичній пам’яті, прагнення до збереження традицій.
- ♦ Особиста незалежність, повага до свободи, визнання рівності прав усіх людей.
- ♦ Гуманне ставлення до природи, відчуття глибокого зв’язку з рідною землею.
- ♦ Заглибленість у себе, тенденція до усамітнення й водночас гостинності.
- ♦ Толерантне ставлення до інших, прагнення дійти порозуміння з ними.
- ♦ Емоційність, підвищена чутливість, вразливість.
- ♦ Схильність до доброзичливого, щирого спілкування.
- ♦ Орієнтування на малий гурт, родинні зв’язки та цінності, що проявляється в обмеженості зв’язків з іншими людьми, небажання брати участь у розв’язанні зовнішніх проблем.
- ♦ Спрямованість власної активності на себе, а відтак певний індивідуалізм, пасивність у громадських справах.

Таким чином, серед названих рис є значущі для налагодження мирного співжиття і міжкультурного спілкування, але наявні й такі, що не спрямовують особистість на соціальну згуртованість, особистий внесок у суспільний розвиток.

Крайній прояв індивідуалізму, інтровертності в державному масштабі не сприяє таким процесам, як світова інтеграція, розв’язання спільних для всього людства проблем, формування загальноосвітніх принципів суспільного життя. Однак втішає те, що ці риси не є незмінними і можуть трансформуватися. Так, готовність до змін засвідчив вияв народом України прагнення інтегруватися в європейське співтовариство.

Відповідно, можемо визначити й завдання, що постають перед українськими педагогами.

Завдання, спрямовані на формування в дітей навичок взаємодії в полікультурному середовищі

- ♦ Сприяти розвитку в малят громадянськості та особистісної соціальної активності, самостійності, ініціативності, відповідальності.
- ♦ Формувати установку на взаємодію з людьми (дорослими, однолітками), узгодження власних інтересів з інтересами інших.
- ♦ Виховувати почуття дружньої єдності з громадянами своєї країни, представниками інших країн, культур, рас, інтерес до їхнього життя, співчутливе ставлення, готовність спілкуватися, брати участь у спільних справах, допомагати.
- ♦ Формувати соціально-комунікативну компетентність.

Завдання, спрямовані на збереження та розвиток національної своєрідності

- ♦ Спонукаати дітей до активного прояву національних почуттів, патріотизму.
- ♦ Плекати почуття поваги до батьків, людей старшого віку.
- ♦ Виховувати доброзичливість, щирість, лагідність, культуру мовлення, спілкування на засадах українського мовленнєвого етикету.
- ♦ Формувати в дітей емоційну чутливість як здатність співчувати, співпереживати, емоційно сприймати явища дійсності.
- ♦ Виховувати толерантне ставлення до представників різних рас, культур, національностей, вірувань, тих особливостей їхнього стилю життя, звичаїв, поведінки, які не суперечать нормам моралі, прийнятим в українському суспільстві.
- ♦ Формувати емоційно-ціннісне ставлення до природи рідного краю, планети Земля загалом.

Сьогодні, на жаль, традиційне шанобливе звертання до батьків на “Ви” є для сучасних українських дітей та молоді радше винятком, ніж нормою. Вважаємо, що сучасні глобалізаційні тенденції, зокрема переймання характерного для західної культури звертання до батьків на ім’я та на “ти”, нівелюють самотню культуру, традиції нашого народу. Варто культивувати в дітей шляхетні риси, притаманні ставленню українця до співрозмовника, людини старшого віку, батька та матері, — шанобливість, гречність, поштивість, делікатність.

Щоб реалізувати поставлені завдання, варто спиратися як на визнані у світі, так і на національні виховні традиції, технології.

ПРІОРИТЕТ — ВИХОВАННЮ МОРАЛЬНИХ РИС

Не применшуючи значення формування активності, вольових якостей або розвитку інтелектуальних здібностей, зауважимо: якщо не виробити в дитини морально-ціннісні орієнтації, моральні норми, якщо вона не набуде навичок моральної саморегуляції, найактуальніше завдання формування особистості в дошкільному дитинстві не буде реалізовано.

Як відомо, для українського менталітету є типовими такі риси, як доброзичливість, щирість, миролюбність, милосердя. Не можна допустити їх втрати нинішнім та майбутніми поколіннями українців.

На нашу думку, в умовах глобалізації чи не найбільшу увагу варто приділяти вихованню в дошкільнят **людяності**, яка проявляється у ставленні до людей, людства, всіх живих істот. Цій проблемі можна присвятити не одне заняття, бесіду. Зрозуміло, кожен вихователь проведе їх по-своєму, виходячи з власного особистісно-професійного бачення та особливостей дітей групи.

Тож пропонуємо на допомогу педагогам не конспекти занять, а певні орієнтири, які можна використати для їх побудови.

Запитання до дітей

- ♦ Яку людину можна вважати привабливою?
- ♦ Чи досить лише зовнішньої привабливості?
- ♦ Що таке внутрішня краса?

Висновок. І дорослу людину, і дитину привабливими роблять насамперед їхні внутрішні, на перший погляд непомітні, особистісні риси.

Фотоконкурс «Наші діти»

Волонтерські акції — чудова нагода для дітей проявити альтруїзм та патріотизм.

(Надіслала Анастасія Антонова,
Чорнобаївський ДНЗ, Білозерський р-н, Херсонська обл.)

Запитання до дітей

- ♦ Чи справді внутрішні риси людини не помітні для інших?
- ♦ З чого можна судити про внутрішню красу людини?
- ♦ Які риси та дії людини свідчать про її добре ставлення до інших?

Висновок. Про внутрішню красу людини ми дізнаємося зі ставлення її до інших людей — дорослих, дітей, тварин, рослин, речей, з результатів її праці, реальних учинків.

Доброзичливість — характерна риса родинної атмосфери українців. Тож культивування цієї якості можна розглядати як засіб виховання в дітей людяності, що відповідає національному характеру нашого народу.

Яку ж людину можна вважати доброзичливою? Насамперед ту, яка бажає людям добра, а отже, здоров'я, добробуту, щастя. Яка співчутливо ставиться до інших, переймається їхніми почуттями й переживаннями. Цінність цієї якості й у тому, що вона обов'язково має практичний прояв — турботи, піклування.

Ключові завдання виховання доброзичливості

- ♦ Учити дітей бути уважними до тих, хто їх оточує — до однолітків, дорослих, — у повсякденному спілкуванні, діяльності, зважати на їхні емоції, фізичний стан, настрій, бажання.
- ♦ Формувати здатність співчувати турботам, нещастям інших людей, радіти їхнім успіхам.
- ♦ Спонукаати приязно ставитись до всіх людей, проявляти турботу про людей, тварин, рослини.
- ♦ Учити вітати з нагоди святкових та повсякденних подій, висловлювати добрі побажання, проявляти щирий інтерес до обставин життя, почуттів, дій інших людей, мотивувати до вживання схвальних, побажальних, позитивних спонукальних висловлювань у різних ситуаціях спілкування, спільної діяльності.

Можна, звісно, навчити дитину вживати ввічливі слова, чинити правильно в тих чи інших ситуаціях, однак головний критерій визначення моральності її вчинків — **мотив**. Якщо вихованець чинить добре заради винагороди, доброго ставлення до себе чи похвали, говорити про його моральність дещо передчасно. Тому важливо змалечку привчати малюків робити добрі справи з *альтруїстичних* спонукань, з мотивів *безкорисливої турботи про благополуччя іншого*.

Альтруїзм як потреба творити добро, безкорисливо надавати людям допомогу, підтримку — характерна риса українського народу, тож треба всіляко підтримувати й розвивати в дітей його прояви.

Яскравий приклад альтруїзму — *толока*. Традиційно в українських селах її організовували як на допомогу односельцям (наприклад, під час збирання врожаю, зведення будинків), так і для здійснення корисних для громади справ (скажімо, для будівництва громадських споруд — шкіл, читалень, доріг, церков тощо).

Явища сучасного світу, глобальні проблеми в різних сферах життя потребують залучення до їх розв'язання багатьох людей, які, не чекаючи на винагороду, готові безкорисливо допомагати всім, хто цього потребує — людям, тваринам, природі. Таких людей називають *волонтерами*. Нині їхня роль як у світі, так і в житті українського суспільства дуже важлива.

Старших дошкільнят варто ознайомити з таким явищем суспільного життя, як **волонтерський рух в Україні та у світі***, з різними сферами діяльності цих людей, як-от допомога військовим, налагодження мирного життя у звільнених районах тощо. Волонтери доглядають хворих дітей, людей похилого віку та інвалідів, допомагають військовим, людям, які потрапили у скрутні ситуації, рятують тварин тощо.

Важливо показувати дошкільнятам, як стати такими ж турботливими, шляхетними, милосердними людьми, якими є волонтери, в повсякденні. Для цього варто сприяти вихованцям у пошуку людей, які потребують допомоги, справ, до яких вони могли б долучитися. Наприклад, прибрати майданчик дитсадка, допомогти вихованцям молодших груп, проявити увагу до самотнього пенсіонера — колишнього працівника закладу тощо. Вкрай важливо довести до свідомості дошкільнят, що поруч з нами багато людей потребують допомоги волонтерів і вони можуть долучитися до цієї благородної діяльності вже сьогодні.

Моральні цінності як ідеали людства незмінні. Однак реалії сучасного життя ставлять педагогів перед необхідністю визначення пріоритетних напрямів виховання, які дадуть змогу формувати національний характер, осучаснювати форми й засоби реалізації виховного змісту.

Отже, відповіддю педагогів на виклики глобалізації є такі дії:

- ♦ визнання важливої місії дошкільньої освіти в забезпеченні національного відродження та формуванні в дітей сучасних рис національного характеру;
- ♦ модернізація системи національної освіти відповідно до рівня сучасного цивілізаційного розвитку. ■

*Приклад екскурсії до волонтерського центру — див. далі у журналі, с. 26.